

Del I:

Personlig ansvar for styremedlemmer

Artikkelen redegjør for de sentrale vilkårene for erstatningsansvar som styremedlemmer og andre tillitspersoner etter lovbestemmelsen har overfor selskap, aksjeeiere og andre. Den ser også på i hvilken grad skadelidte kan ha krav på å få dekket sitt tap som følge av deres handlinger eller unnlatelser.

Advokat (H)
Einar Heiberg
Partner Advokatfirmaet Ræder

I artikkelens del I behandles nærmere hvem som er ansvarssubjekt, hvem som kan reise erstatningssak for hvilke krav og det økonomiske tap, og i del II behandles ansvarsgrunnlaget og årsakssammenheng, samt om en kan verne seg mot erstatningsansvar.

Styreverv og ansvar

Å bli forespurt om å påta seg et styreverv kan virke spennende og utfordrende. Det er imidlertid viktig å være bevisst hvilket betydelig ansvar som følger med vervet. Styreansvaret er reelt. Erstatningskrav fremsettes stadig overfor styret og daglig leder – særlig i konkurssituasjoner. Pandemien kan resultere i langt flere konkurser ut i 2021 enn tidligere, men den vil ikke gjøre at terskelen for aktsomhetsnormen senkes når eventuelt ansvar skal vurderes for tillitspersoner i selskap. Etter omstendighetene kan pandemien snarere kreve vesentlig større oppmerksomhet. Det er av flere lagt til grunn at ansvaret ble skjerpet i någjeldende aksjelov.

Det rettslige utgangspunktet er at et aksjeselskap er en selvstendig økonomisk enhet hvor kreditorer kun kan søke dekning i selskapets aktiva. I normaltillfellene vil aksjonærer, styre og

daglig leder ikke være personlig erstatningsansvarlig.

Styreansvaret etter aksjeloven § 17–1 utgjør et unntak fra hovedregelen.¹ Etter bestemmelsen kan blant annet «daglig leder, styremedlem og aksjeeier» holdes personlig erstatningsansvarlig for «skade» som er påført en annen «forsettlig eller uaktsomt». I praksis kan derfor personlig ansvar for styremedlemmer og daglig leder medføre at hele ens personlige formue settes på spill.

Rettslige utgangspunkt for personlig erstatningsansvar

Rettsgrunnlaget og vilkårene for erstatning

Aksjeloven § 17–1 bestemmer at «Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker eller aksjeeier erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende».

Uaktsomhetskravet for tap

Loven oppstiller med dette et uaktsomhetsansvar for tap som skyldes unnlatelser eller handlinger foretatt av enkeltpersoner med gitte roller selskapet. Regelen utgjør en spesialanvendelse av den alminnelige, ulovfestede erstatningsregelen om skyldansvar i norsk rett. Det praktiske anvendelsesområdet for bestemmelsen er formues-

tap. Dette kan eksempelvis være at selskapet er blitt pådratt omkostninger eller annet tap i sin formuesstilling, eller har gått glipp av inntekt eller gevinstmulighet.

Det rettslige utgangspunktet er at den som rammes av en skade, må bære tapet selv. Det kreves et særlig grunnlag for å velte tapet over på en annen. Det er tre grunnvilkår for erstatning:

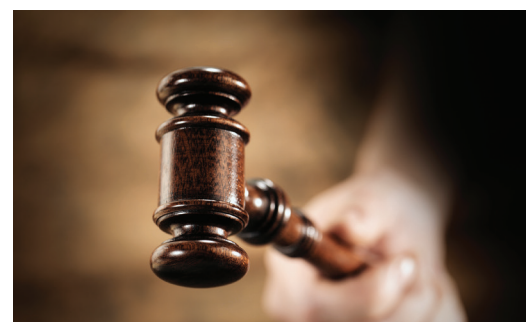
1. Det må foreligge et ansvarsgrunnlag,
2. skadelidte må påvise et økonomisk tap, og
3. det må være adekvat årsakssammenheng mellom det økonomiske tapet og den ansvarsbetingende handlingen.

Før vi undersøker innholdet i disse vilkårene, skal vi se på hvem som er ansvarssubjekt og hvem som kan kreve erstatning for hvilke krav.

Hvem er ansvarssubjekt?

«Daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker eller aksjeeier» kan holdes personlig ansvarlig.² Hvem som er «daglig leder», vil ikke være tvilsomt. Daglig leder tilsettes av

² Aksjeloven § 17-1.

¹ Lov 13. juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper (aksjeloven eller asl.).

styret.³ «Styremedlem» omfatter også varamedlemmer.⁴ Det er imidlertid en forutsetning for ansvar at varamedlemmet har deltatt i beslutningsprosessen som danner grunnlaget for erstatningskravet. Likeledes omfatter bestemmelsen også særlig aksjonærvalgt eller ansatt styremedlem.⁵ Det er ellers på det rene at bestemmelsen regulerer ansvar for medlemmer av et avviklingsstyre.⁶ En sentral oppgave for et avviklingsstyre vil være å sørge for at krav mot selskapet gjøres opp som ledd i avviklingen.

Tidligere styremedlem

Et særskilt spørsmål er om det er en betingelse at vedkommende fortsatt er i styret. Ordlyden taler isolert sett for at vedkommende fortsatt må tjenestegjøre i styret. Bestemmelsen utelukker likevel ikke at det fremmes krav mot et tidligere styremedlem. Ofte vil krav mot styremedlemmer fremmes etter at selskapet for eksempel har gått konkurs og styret dermed er oppløst. Det avgjørende må være om vedkommende var styremedlem da den eller de skadevoldende handlingene ble foretatt. Dersom det foreligger ansvarsgrunnlag for handlingen og årsakssammenheng i den aktuelle perioden, vil det tidligere styremedlemmet kunne bli erstatningsansvarlig.

Gransker

Ansvar for «gransker» er også aktuelt. Det siktes her til de som utfører gransking etter vedtak av generalforsamlingen eller beslutning av tingretten.

Aksjeeier

Ansvar alene for «aksjeeier» er ikke det mest typiske, men kan være aktuelt i flere tilfeller, for eksempel at avtale mellom aksjeeier og selskapet etter aksjelovens § 3–8 mangler eller at aksjeeier fatter beslutning på generalforsamling som er i strid med lov eller vedtekter. Enda tydeligere er det når det fattes beslutning om anvendelse av midler i aksjonærens og ikke selskapets interesse. Det mer typiske er imidlertid ansvar i tilfeller vedkommende både er styremedlem og aksjonær.⁷ En aksjeeier kan

ut over dette også være ansvarlig overfor selskapet på andre grunnlag.

Et individuelt og personlig ansvar

Ansvaret er individuelt og personlig. Det må foretas en konkret vurdering for hvert styremedlem for å fastslå hvorvidt vedkommende kan holdes ansvarlig. Aktsomhetsgrensen kan trolig ikke fastsettes ut fra individuelle egenskaper hos styremedlem eller daglig leder. Det er ikke tale om et profesjonsansvar for særlig kvalifiserte. Den ukyndige står i samme stilling som den kyndige.⁸ Det kan dog ikke utelukkes at sykdom o.l. kan tillegges vekt. Ansvar må ellers vurderes i forhold til den informasjonen og kunnskapen tillitspersonen har om selskapet. Normalt vil styreleder være mer informert enn styremedlemmer, og normalt vil daglig leder være mer informert enn styreleder.

Solidarisk ansvarlig

I den utstrekning to personer i selskapet er erstatningsansvarlige for de samme tapspostene, vil ansvaret være solidarisk.⁹ I tilfeller der erstatningskravet blir rettet mot styret, og medlemmene er solidarisk ansvarlige, vil det være praktisk for saksøker å kreve erstatning fra en person som har mulighet til å dekke hele kravet. Vedkommende styremedlem kan søke regress fra de øvrige ansvarlige. Det er viktig at regresskravet følges opp innenfor foreldelsesfristen. Dersom dette ikke skjer, vil det enkelte styremedlemmet ende opp i en situasjon der vedkommende har tatt det økonomiske ansvaret for hele styret.

I «den nevnte egenskap»

Det er ellers et vilkår for ansvar at styremedlemmet mfl. har voldt skaden i «den nevnte egenskap». I tidligere aksjelov var vilkåret «under utøvelsen av sin oppgave». Etter lovforarbeidene er det ikke tilsiktet noen realitetsendring.¹⁰ Spørsmålet om ansvar må i utgangspunktet vurderes opp mot oppgavene etter lov, selskapets vedtekter og generalforsamlingsbeslutninger. Det kan være grunnlag for ansvar både for inntratte standpunkt og for unnlattelse av å

hindre eller begrense skade. Ansvar kan herunder også tenkes dersom vedkommende ikke handler etter opplysninger som har fremkommet fra tredjemann.

For skadevoldere som ikke er omfattet av opplistingen i asl. § 17–1, kan ansvar være aktuelt etter den alminnelige skyldregelen.

«Alle» kan holdes ansvarlig

Det følger videre av asl. § 17–1, annet ledd at «den som forsettlig eller uaktsomt har medvirket til skadevolding som nevnt i første ledd», kan bli ansvarlig. Det er ingen begrensning i hvem som kan holdes ansvarlig etter bestemmelsen. Det innebærer at enhver som måtte ha en relasjon av betydning til selskapet, kan bli ansvarlig, slik som kontraktspartener, samarbeidspartnere, kreditorer, rådgivere osv. Ansatte kan også bli ansvarlig etter bestemmelsen, for eksempel hvis en ansatt bevisst fremlegger uriktig informasjon som saksgrunnlag for et styre. En forutsetning for ansvar etter bestemmelsen er likevel at tillitspersonen etter første ledd har voldt skaden direkte og medvirkningen knytter seg til dette.

Ansatt i morselskap – styremedlem i datterselskap

Medvirkning i konsernforhold kan særlig være aktuelt. Et aktuelt spørsmål er om en ansatt i morselskap som er styremedlem i datterselskap, i egenskap av å være ansatt i morselskapet, vil gjøre morselskapet til medvirker. Dette kan neppe besvares med et ja. Et medvirkningsansvar kan imidlertid lettere tenkes dersom et morselskap presser gjennom beslutninger i et datterselskap. Det er ellers her som ellers grunn til å være oppmerksom på at styremedlemmer er selskapets tillitsperson og har ved dette et selvstendig ansvar for å handle i selskapets interesse.¹¹

Særlig om revisors erstatningsansvar

Etter tidligere aksjelov § 15–1 kunne revisor holdes ansvarlig for skade voldt under sitt arbeid. Denne bestemmelsen ble ikke videreført i den nye aksjeloven. I dag er revisors erstatningsansvar hjemlet i revisorloven § 8–1. Etter bestem-

3 Aksjeloven § 6-2.

4 LG-2008-39560.

5 Rt.2011 s.562.

6 Ot. Prp. nr. 23 (1996-97) s. 176 og HR-2019-317 A.

7 HR-2016-1440.

8 Rt.2011 s.562 (avsnitt 44).

9 Rt.1998 s.276 på s.282, samt skadeserstatningsloven § 5-3.

10 Ot. Prp. nr. 55 (2005-2006) s. 114.

11 Rt.1996 s.742.

melsen plikter revisor å «erstatte skade som denne forsettlig eller uaktsomt har voldt under utførelsen av sitt oppdrag». Dette er, i likhet med styreansvaret, et ordinært skyldansvar. Også her må den skadelidte i tillegg dokumentere at vedkommende har lidt et økonomisk tap og at det er årsakssammenheng.

Tidligere praksis

Tidligere rettspraksis fra aksjeloven § 15–1 er fortsatt av betydning for anvendelsen av revisorlovens § 8–1. Et eksempel er sak for Høyesterett om ansvar for revisor¹² hvor det ble anført at revisoren ikke hadde hindret eller redusert tap som følge av administrerende direktørs valutahandel. Høyesterett la til grunn at revisors plikter i hovedsak knytter seg til regnskap og årsoppgjør, og uttalte at da en befant seg utenfor de oppgavene som knyttet seg til dette, måtte utgangspunktet være at: «... primæransvaret for å føre kontroll med As disposisjoner lå hos styret. Revisors plikt måtte først og fremst være å reagere hvis han var blitt oppmerksom på uregelmessigheter som kunne gi fare for tap, og som han måtte regne med at styret ikke kjente til. I vurderingen må det få betydning hvilke kunnskaper henholdsvis revisor og styret hadde, og også hvilke kunnskaper revisor måtte regne med at styret hadde». Revisor ble frifunnet.

Det kan ellers tenkes tilfeller hvor det foreligger ansvarsgrunnlag både for revisor og noen i selskapsledelsen. Den skadelidte kan da velge å saksøke selskapets revisor alene, selskapets ledelse alene eller selskapets ledelse og revisor sammen. Saksøkeren vil da normalt rette søksmålet ut fra målsetningen om å maksimere forventet erstatning. Skadelidte ser naturlig på muligheten for å få de ulike partene dømt og på deres søkegodhet.

Strengere aktsomhetsnorm for revisorer

Et forhold som rett nok trekker i retning av at revisor ofte saksøkes alene, er at aktsomhetsnormen er strengere for revisorer enn for selskapsledelsen. Revisors ansvar er et profesjonsansvar.¹³

En trekker da inn utdanningskrav og praksiskrav når man bedømmer prestasjonen. Spørsmålet blir om revisor har utført sitt arbeid i overensstemmelse med det en dyktig og ansvarsbevisst revisor ville ha gjort. Det stilles ikke tilsvarende krav til styremedlemmer og ansatte i ledelsen.. Deres prestasjoner blir derfor bedømt opp mot hva en «vanlig mann eller kvinne» ville ha gjort. En domstol vil derfor potensielt kunne finne at en revisor som har opptrådt på en bestemt måte har handlet uaktsomt, mens et styremedlem eller en daglig leder som har opptrådt på samme måte, ikke har handlet ansvarsbetingende.

I den ovennevnte høyesterettsdom¹⁴ uttales det at «[u]tgangspunktet for å fastlegge de kravene som måtte stilles til revisor i vår sak, er de regler og normer som gjaldt i den aktuelle perioden [...]. Lovbestemmelsene viser til «god revisjonsskikk», og viktig for å belyse hva dette innebærer, er normene vedtatt av [NSRF]. Jeg ser det imidlertid samtidig som klart at et brudd på «god revisjonsskikk» ikke uten videre kan sees som erstatningsbetingende uaktsomhet». En kan her utlede at ikke ethvert brudd på forsvarlig handlemåte vil være ansvarsbetingende. Uaktsomheten må overstige en viss terskel.

Hvem kan reise erstatningskrav for hvilke krav?

Aksjelovens § 17–1 angir at «*selskapet, aksjeeier eller andre*» som er påført et økonomisk tap, har rett til å kreve erstatning av styrets medlemmer. Ordlyden tilsier at selskapet, aksjonærer og kreditorer etter omstendighetene kan fremme krav om styreansvar for tap lidt som følge av styremedlemmers uaktsomme eller forsettlige handlinger eller unnlatelser.

Styreansvarskrav kan deles i tre hovedgrupper; selskapskrav, særkrav og direktekrav. *Selskapskrav* omfatter krav om erstatning for tap som er påført selskapet direkte. Et slikt krav kan springe ut av at styremedlemmene ikke har oppfylt sitt interne ansvar etter

aksjeloven, eksempelvis ved brudd på handle- eller tilsynsplikten.¹⁵

Selskapskrav

Selskapskrav kan fremmes av selskapet etter beslutning fra generalforsamlingen,¹⁶ eller, etter omstendighetene, av aksjonærer som alene eller samlet eier minst 10 % av aksjekapitalen.¹⁷ Utover dette har enkeltaksjonærer og kreditorer som den klare hovedregelen ikke anledning til å fremme styreansvarskrav når tapet direkte rammer selskapet. Om en aksjonær eller kreditor fremmer et selskapskrav, vil denne uansett kun ha krav på å få dekket sin forholdsmessige andel av selskapets tap.¹⁸

Etter at et selskap har gått konkurs, kan selskapskrav fremmes av selskapets konkursbo. Krav fra konkursbo utgjør en stor gruppe av styreansvarssaker mot styremedlemmer. Bebreidelsen gjelder da ofte disposisjoner som er foretatt kort tid før konkursåpningen, herunder tapping av selskapets midler eller brudd på oppbudsplikten. Etter at boet har besluttet ikke å fremme et krav mot tillitspersonene, eller bobehandlingen er avsluttet og selskapet gjerne er slettet fra Foretaksregisteret, kan tidligere aksjonærer og kreditorer fremme selskapskrav på vegne av aksjonær- og kreditorfelleskapet. Et eventuelt oppgjør etter en slik prosess skal fordeles etter reglene for likvidasjon av aksjeselskaper.¹⁹

Særkrav

Kreditorer, aksjonærer og andre tredjepersoner kan gjøre gjeldende styreansvarskrav når det foreligger en direkte erstatningsbetingende handling eller unnlattelse mot dem, og tapet ikke korresponderer med noe tilsvarende tap for selskapet. Slike krav betegnes som *særkrav*. Dette kan for eksempel dreie seg om tap som følge av at styremedlemmet har gitt uriktige opplysninger om selskapets økonomi til kreditor for å oppnå kreditt, eller til en aksjetegner for å få vedkommende til å tegne aksjer i selskapet.

¹⁵ Aksjeloven §§ 6-12 og 6-13.

¹⁶ Aksjeloven § 17-3.

¹⁷ Aksjeloven § 17-4.

¹⁸ Rt.2006. s.765.

¹⁹ Aksjeloven § 16-12.

¹² Rt.2003 s.696.

¹³ Norsk lovkommentar v. Bror Petter Gulden, Gyldendal rettsdata, Note 212.

¹⁴ Rt.2003 s.696.

Direktekrav

Tap som direkte rammer selskapet, og samtidig indirekte rammer aksjonær eller kreditor, betegnes som *direktekrav*. Aksjonæren kan lide tap fordi selskapet lider tap, ved at aksjene blir mindre verdt eller utbytte ikke kan utdeles. Kreditoren kan tenkes å lide tap fordi selskapet settes ute av stand til å betale for seg. Den skadevoldende handlingen er i slike tilfeller rettet mot selskapet. Selskapskrav og direktekrav bygger derfor ofte på samme type skadevoldende handlinger.

Det har lenge vært uklart om aksjonær eller kreditor har anledning til å fremme direktekrav. Vår oppfatning er at disse som hovedregel ikke har anledning til dette.²⁰ Etter vår vurdering er kreditors adgang til å fremme direktekrav snever, og må forbeholdes tilfeller der styremedlemmene har utvist grov skyld. Dette, sett i sammenheng med at utmålingen av tapet i slike tilfeller vil være høyst usikkert, medfører at det er stor grad av prosessrisiko knyttet til denne typen krav.

I de fleste tilfellene der aksjonær eller kreditor har lidt indirekte tap, vil også selskapet ha et erstatningskrav mot styremedlemmet, som kan fremmes etter ovennevnte regler. Selskapets krav vil i alle tilfeller ha forrang fremfor aksjonærens eller kreditorens krav.²¹

Økonomisk tap

Et av grunnvilkårene for erstatning er at skadelidte har blitt utsatt for en «skade». Dette gjelder også etter aksjelovens regler. Tradisjonelt kan skadebegrepet deles i tre; personskade, tingskade og ren formueskade. I relasjon til erstatning etter aksjeloven, er det et økonomisk tap i form av ren formueskade som er mest aktuelt. En ren formueskade er et økonomisk tap som ikke er oppstått som en følge av fysisk skade på person eller ting. Som nevnt over, vil det i hovedsak være snakk om ulike former for verdiforringelse overfor selskapet, aksjonærer eller andre. Det er imidlertid ikke utelukket at

styremedlemmene kan bli ansvarlige for person- eller tingskade.

Det alminnelige utgangspunktet i norsk erstatningsrett er at «skadelidte ikke skal komme økonomisk dårligere ut med skaden enn om denne ikke var inntruffet». ²² Skadelidte skal ha dekket sitt reelle økonomiske tap. ²³ For rene formuestap kan det være vanskelig å påvise størrelsen på det økonomiske tapet. Vi skal se nærmere på enkelte typetilfeller.

Aksjonærens erstatning

For utmålingen av *aksjonærens* erstatning må det foretas en forholdsmessig vurdering av tapet. Et eksempel som illustrerer dette, er sak for Agder lagmannsrett. ²⁴ I saken hadde selskapsinteressen blitt skadet gjennom en tapping av selskapet. To av aksjonærene krevde erstatning fra daglig leder som hadde overført midler ut av selskapet og inn til et annet selskap han eide. Lagmannsretten fant at utmålingen av erstatning må ta «utgangspunkt i hvilket tap selskapet er påført». Saksøkerne kunne da kreve «en forholdsmessig andel av dette tapet beregnet etter størrelsen på selskapsandelen.»

For *særkrav* vil situasjonen være annerledes, da det ikke er grunnlag for en forholdsmessig reduksjon.

Vanskelige bevissituasjoner

Erstatningsutmålingen kan videre by på vanskelige bevissituasjoner. Dette gjelder spesielt for fremtidige inntekter, eller der skadelidte, eksempelvis en konsulent, kunne benyttet tiden til annet inntektsbringende arbeid. Domstolene vil i slike tilfeller legge til grunn det faktum og tap den finner mest sannsynlig.

Dom – advokathonorar knyttet til voldgiftssak

En dom fra Borgarting lagmannsrett ²⁵ er illustrerende. Styret og daglig leder ble dømt til å betale deler av et advokathonorar knyttet til en voldgiftssak.

Bakgrunnen for kravet var at daglig leder og styret burde innsett at selskapet var insolvent noe tid før arbeidet med voldgiftssaken startet for fullt.

Tingretten la til grunn at advokatfirmaet, dersom de hadde mottatt riktig informasjon, ville ha bedt om én million kroner i forskudd og fått beløpet utbetalt. Lagmannsretten kom til et annet resultat. Retten uttalte at: «[e]rstatningen skal stille [advokatfirmaet] i den samme økonomiske stilling som om det ansvarsbetingende forhold tenkes borte, med andre ord som om korrekt informasjon om den økonomiske situasjonen hadde blitt gitt til [advokaten] senest ved utgangen av 2013.» Retten fant at det ikke kunne sannsynliggjøres at selskapet ville ha utbetalt noe forskudd til firmaet, da dette ville vært «uforsvarlig». Tapet som kunne kreves dekket måtte da sammenlignes med den «fakturerte omsetningen for en voldgiftssak med hvilken omsetning de kunne ha fått via ordinært advokatarbeid i den samme perioden.»

Normaltap

Når det individuelle tapet er vanskelig å fastslå, vil domstolene også kunne ta utgangspunkt i normalt tapet i en tilsvarende situasjon. I mangel av klare holdepunkter for tapets størrelse, kan erstatningssummen fastsettes skjønnsmessig. Illustrerende er sak for Agder lagmannsrett. ²⁶ Utgangspunktet ble tatt i hva det skadelidende selskapet normalt omsatte for pr. dag på prosjektet de hadde med skadevolderne. En slik skjønnsmessig fastsettelse av erstatningsbeløpet har visse svakheter med tanke på forutsigbarhet for både skadevolder og skadelidte. I mangel av sikre holdepunkter, må utmålingsformen likevel anses hensiktsmessig. Det må dog bemerkes at det påhviler skadelidte å bevise det økonomiske tapet med tilstrekkelig grad av sannsynlighet.

Reglene om lemping ²⁷ av erstatningsansvaret innebærer for øvrig at prinsippet om full erstatning fravikes. Dette vil ikke bli behandlet nærmere.

20 Rt.2004 s.1816 og Rt.2012 s.543.

21 Aksjeloven § 17-6.

22 Rt.1993 s.1524 på s.1532.

23 Se skadeserstatningsloven §§ 3-1 (personskade) og 4-1 (tingskade og annen formueskade).

24 LA-2018-589.

25 LB-2016-62275.

26 LA-2017-51518.

27 Aksjeloven § 17-2, jf. skl. § 5-2.